

Olga Movchan

**ATTITUDES TO WORKERS USSR ANTI-RELIGIOUS POLICY OF THE AUTHORITIES
(BEGINNING 1930).**

An attempt to find out the relationship of workers and Ukrainian Soviet anti-religious campaigns in the context of the early 1930s

Key words: religious sentiments workers SSR, anti-religious policy of the Soviet state, the beginning of 1930, the Union militant bezvirnykiv, the Soviet Union.

УДК 355.484(477.8) "1941"

Леонід Кривизюк

**ЗАСТОСУВАННЯ МЕХАНІЗОВАНИХ КОРПУСІВ У ТАНКОВІЙ БИТВІ НА
ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ 1941 РОКУ**

Стаття присвячена одній з найбільших танкових битв Другої світової війни в районі Дубно-Броди-Луцьк. Проаналізовано місце і роль механізованих корпусів, діяльність командувача і штабу фронту та командирів і штабів об'єднань і з'єднань Південно-Західного фронту на початковому етапі війни між Німеччиною і СРСР.

Ключові слова: фронт, механізований корпус, танкова битва, Західна Україна, Південно-Західний фронт.

Вивчення історії Другої світової війни буде не повноцінним, якщо не висвітлювати драматичні події, що відбулися в Україні в початковий період німецько-радянської війни. Глибоке, всебічне та незаангажоване вивчення воєнно-історичних подій в Україні періоду Другої світової війни на сьогодні має важливе наукове і суспільно-політичне значення, оскільки сприяє об'єктивному висвітленню періоду новітньої історії України, пов'язаного з відродженням національної військової традиції та українського військового будівництва.

Актуальність обраної проблематики полягає у дослідженні маловідомих фактів використання механізованих корпусів на початковому етапі німецько-радянської війни в районі дії Південно-Західного фронту (ПЗФ).

Об'єкт дослідження – механізовані корпуси під час участі в боях на німецько-радянському фронті у червні 1941р.

Предмет дослідження – діяльність вищого командного складу Південно-Західного фронту щодо підготовки танкових військ до війни та принципів їх бойового застосування, результати та ефективність їх реалізації на начальному етапі війни між Німеччиною і Радянським Союзом.

Історіографія проблеми, яка включає питання бойового застосування танкових військ, надзвичайно широка і багатогранна. І чільне місце тут займає радянська історіографія, а з кінця ХХ ст. – російська історіографія. І це при тому, що військові історики СРСР довгий час не наважувалися сказати або бодай зачепити правду про радянські танкові війська на начальному етапі війни. Організація бойового використання танкових військ на початковому етапі німецько-радянської війни не була висвітлена у радянській воєнно-історичній літературі і згадувалася, зазвичай, як прикордонні бої. Радянська історіографія, обмежена обов'язковими ідеологічними постулатами, що змушували відштовхуватися від міфу про несподіваний напад 22 червня 1941 р. на мирну країну армії броньованих танків, які в усіх відношеннях перевершували і кількістю і якістю вітчизняну техніку, до кінця так і не змогла комплексно дослідити теоретичні проблеми їх бойового використання, особливо на початковому її етапі [6–7; 22].

Радянська історіографія про радянські танкові війська представлена спеціальними працями радянських дослідників, присвячених танковим військам "Велика Вітчизняна війна 1941–1945. Військово-історичний нарис" в 4 кн., колективна праця "Радянські танкові війська 1941–1945. Військово-історичний нарис."

Розвитку ідей застосування танків на початковому етапі німецько-радянської війни в сучасному бою були присвячені роботи Є. Дрига, І. Дроговоза, С. Білініна, С. Мощанського, В. Дайнеса [1–3, 8, 14].

Стаття представлена архівними матеріалами Центрального архіву Міністерства оборони Російської федерації щодо забезпечення механізованих корпусів Київського особливого воєнного округу (КОВО) озброєнням і військовою технікою напередодні війни [9–13] та використання тактики застосування танків німецькими військами [19].

З мемуарної літератури можна відзначити роботи Г. Жукова, І. Баграмяна, К. Рокосовського [4; 17; 20].

Дослідження радянських та сучасних російських вчених сильно просунули вивчення історії створення та розвитку танкових військ, але не можна визнати їх вичерпним.

У вітчизняній історичній науці досліджувана проблема частково розглядається у дисертаційному дослідженні Юрчука О. О. "Створення і розвиток танкових військ та їх участь у бойових діях в Першій та на початку Другої світової воєн" [23]. У своїй праці автор досліджує процеси виникнення танкових військ, напрямки і пошуки в різних країнах у період між двома світовими війнами нових конструкцій танків, структури підрозділів і з'єднань танкових військ та їх бойового застосування на першому етапі Другої світової війни.

Дослідження початкового періоду Великої Вітчизняної війни і нині не є об'єктом наукових розробок вітчизняних істориків.

Метою статті є проаналізувати застосування командування механізованих корпусів у танковій битві у районі Дубно-Броди-Луцьк у червні 1941 р.

Швидкий розвиток бронетанкової техніки у 30-ті роки сприяв корінній реорганізації бронетанкових і механізованих військ. У квітні 1932 року створюються механізовані корпуси (МК). Склад: дві танкові бригади (на Т-26 та БТ). Кожна тбр включала чотири тб. На озброєнні – було 220 танків. В МК – 440 танків. У листопаді 1939 р. прийнято рішення про розформування танкових корпусів і створення 15 моторизованих дивізій. Влітку 1940 р. повернулися до відродження корпусів. У лютому 1941 р. почалося формування ще двадцяти нових мехкорпусів, до тих дев'яти, що вже формувалися. Але із-за незадовільного забезпечення промисловістю танками КВ і Т-34 тд укомплектовувалися танками БТ і Т-26 [1, с. 25].

Крім цього планувалося заново створити 61 танкову дивізію. Через нестачу нових танків їх довелося забирати зі стрілецьких дивізій (сд) і танкових полків (тп) кавалерійських дивізій (кд), позбавивши ці з'єднання основної ударної сили [2, 5]. МК створювалися в основному на базі кд. Особовий склад перенацілювався на зовсім новий рід військ. Навчання на танкодромах не зупинялося і вночі, але до 22 червня 1941 р. встигли засвоїти підготовку лише у ланці рота-батальйон "в наступі", оборона в програмах підготовки не передбачалася. Внаслідок постійної передислокації і витрат моторесурсів не встигли відпрацювати злагоджені, дії з піхотою, артилерією, авіацією, управлінням.

Німецьке командування на етапі реорганізації радянських танкових сил і в своїх планах враховувало цей чинник. А. Гітлер спішив з нападом, плануючи його ще у 1940 р., його турбувала наростаюча міць СРСР, бо уже в 1942, а то і в кінці 1941 р., броньовий щит Червоної армії міг стати нездоланим для вермахту [3, с. 13–14].

Для повної укомплектованості з'єднань, що заново формувалися, необхідно було 16600 танків нових зразків, а можливості промисловості – тільки 5500. До початку війни укомплектованість МК прикордонних воєнних округів бойовими машинами складала 53 %, а забезпеченість новими танками (Т-34 і КВ) була незначною – всього 1475. Як визнавав у своїх мемуарах Г. Жуков, "...ми не розраховували об'єктивних можливостей нашої танкової промисловості. ... Такої кількості машин у плані одного року практично при будь-яких умовах взяти було нівідкіля, бракувало й технічних, командних кадрів" [4, с. 255].

Основним методом бойового застосування МК у 30-і роки розглядався ввід їх у прорив. Але на початок війни ці питання не були достатньо відпрацьовані, як і дії рухомих з'єднань в оперативній глибині, а також управління ними в бою і операції [5, с. 44–45].

План нападу Німеччини на СРСР і план оборони Генштабу Червоної армії були відпрацьовані і затверджені майже одночасно. Загальний план бойових дій РСЧА у випадку нападу на СРСР: I етап – активною обороною міцно прикрити кордон в період зосередження з'єднань Червоної армії і не допустити вторгнення військ противника у межі СРСР. II етап – потужними ударами наступальних угруповань військ фронтів нанести рішуче ураження противнику, вийти на рубіж річки Вісла, а у подальшому розвивати наступ на Краків, Бреслау і вийти до верхньої течії річки Одер. Його завдання: потужним ударом на люблін-бреславському напрямку в перші дні війни відрізати Німеччину від балканських країн, вивести їх із війни, позбавивши Німеччину найважливіших економічних баз [3, с. 9].

Для цієї мети у складі КОВО (з початком війни розгортався у ПЗФ) до початку бойових дій розгорнуто вісім МК (4, 8, 9, 15, 16, 19, 22, 24), які нараховували станом на 1 червня 1941 року 5894 танки. Дислокація МК не відповідала замислу, вони розташовувалися 200–400 км від кордону і на віддалі 100–150 км один від одного. Тому зайняти вихідні райони для виконання бойового завдання у короткі терміни було вельми скрутно [6, с. 16].

Загальна чисельність танків вермахту, зосереджена для нападу на СРСР складала 5062 танки, а в складі 1-ї танкової групи (тгр), що діяла на південно-західному напрямку, налічувала не менше

600 німецьких і до 60 угорських танків. Противник мав в основному однотипні танки, добре підготовлені з бойовим досвідом екіпажі, надійне прикриття з повітря, відпрацьовану взаємодію з піхотою, артилерією, авіацією. При наявності багаточисельної техніки, Червона армія мала серйозні проблеми з якістю: 83 % танкового парку складала легкі танки. Усього із більшої кількості справних танків, що були у прикордонних воєнних округах, нових машин було: КВ – 508, Т-34 – 967, решта – легкі танки застарілих конструкцій. Укомплектованість механізованих корпусів вантажними автомобілями складала 35 %, спецавтомобілями – 15–20 % [7, с. 356–357].

Армії (5, 6, 26 і 12) КОВО (командувач – генерал-полковник М.Кирпонос, начальник штаба – генерал-лейтенант М. Пуркаєв) згідно з вказівками Генерального штабу Червоної армії розташовані вздовж кордону СРСР. Чотири корпуси з восьми оперативно підпорядковувалися загальновійськовим арміям: 12-й (генерал-майор П. Понедєлін), яка прикривала кордон з Угорщиною і Словаччиною – 16 МК (генерал-майор А. Соколов); 26-й (генерал-лейтенант Ф. Костенко), що прикривала південний фланг "львівського виступу" – 8 МК – (генерал-лейтенант Д. Рябишев); 6-а (генерал-лейтенант І. Музиченко) прикривала центральну частину "львівського виступу" – 4 МК (генерал-майор А. Власов); 5-а (генерал-майор І. Потапов), що прикривала територію Західної України – 22 МК (генерал-майор М. Кондрусєв). 9 МК (генерал-майор К. Рокоссовський), 15 МК (генерал-майор І. Карпезо); 19 МК (генерал-майор М. Фекленко), 24 МК (генерал-майор Г. Чистяков) перебувала у розпорядженні командувача КОВО. Радянське командування передбачало головний удар вермахту в смузі 6-а, а насправді головний удар прийшовся на 5-а [3, с. 13].

До складу 5-ої армії, крім 22 МК, входили 15 ск, 27 ск. Усього: сд – 5; тд – 2; мд – 1; змад (змішана авіаційна дивізія) – 2 (62 і 14). Була підсилена: ап (артилерійський полк) РВГК; зенад (зенітно-артилерійський дивізіон) – 3. А також їй підпорядковувалися війська Ковельського, Володимир-Волинського і частина Струмиловського УР (укріплених районів) [1; 3].

У 22 МК на 22 червня нараховувалося 707 (за іншими даними 652) танки. 41 тд: 415 (КВ-2 – 31; Т-26 – 342; ХТ-26 – 41); 19 тд: 163 легких танків (БТ – 34; Т-26 – 129); 215 мд: 129 (в основному БТ-5). В інших частинах і з'єднаннях армії нараховувалося ще 30 легких танків [1, с. 517].

Групі армій "Південь" (6, 17, 11-я армії, 1-а танкова група (Тгр), 3-я і 4-а румунські армії й рухомий угорський корпус – усього 57 дивізій, у тому числі 9 танкових і моторизованих і 13 бригад), що діяла південніше прип'ятських боліт, ставилося завдання нанести удар з району Любліна на Житомир, Київ і далі на Донбас. Підтримка групи армій "Південь" покладалася на 4-й німецький повітряний флот (близько 800 літаків) і румунські військово-повітряні сили (до 500 літаків) [6, с. 15].

У грудні 1940 – січні 1941 рр. у Москві радянське керівництво провело нараду і оперативні ігри з командуванням Червоної армії, а дещо раніше аналогічна нарада проводилася керівництвом Німеччини. Підсумком їх стали згадані вище плани [8, с. 3–8].

Перед фронтом 5-ої були розгорнуті війська 6 ПА і 1 Тгр – ударне угруповання групи армій "Південь". До складу 6 ПА входило 4 армійські корпуси (17, 29, 55 і 44), до 1 Тгр – 3 моторизовані корпуси (3, 14 і 48). Всього в ударному угрупованні німецьких військ нараховувалося 12 пд, 5 тд і 4 мд. Угруповання противника переважало війська 5 А в 2–3 рази. Незначна перевага противника в танках, мала ряд суттєвих переваг перед танковими з'єднаннями 5 А. Основна кількість радянських танків була різнотипною з різними тактико-технічними характеристиками [8, с. 13].

План командувача 5А: спираючись на оборонні споруди передпілля і укріплених районів, не допустити прориву противника на територію СРСР. Основне ураження противнику передбачалося нанести в головній смузі оборони і перед її переднім краєм силами стрілецьких дивізій у взаємодії з укріпленими районами і авіацією. У випадку прориву противника через головну смугу, передбачалося знищити його ударами резерву і авіації. Оперативне шиккування армії будується в один ешелон, з виділенням сильного резерву [1, 7].

Перший ешелон армії: два стрілецькі корпуси. У резерві армії знаходилися 22 МК і 135 сд зі складу 27 СК. Згідно плану прикриття 135 сд повинна на сьомий день мобілізації зосередитися в районі Горохов (в 40 км від кордону) в готовності до дій у напрямках Горохов – Порицьк і Горохов – Сокаль. 22 МК – до 8 год. другого дня – вийти в район Ковеля (в 60 км від кордону) в готовності до нанесення удару противнику в напрямках Ковель – Любомль і Ковель – Володимир-Волинський [8, с. 8–9].

На південно-західному напрямку 22 червня в 03.20 німецькі літаки завдали бомбових ударів по радянських аеродромах та найважливіших містах, у 04.14 німці перейшли кордон. Головний удар наносився 6-ю армією (командувач, фельдмаршал В. фон Рейхенау) та 1 Тгр (командувач генерал Е. Клейст) групи армії "Південь" в напрямку Володимир-Волинський-Луцьк-Рівне-Житомир-Київ у стику між 5 і 6 арміями [6, 22-23].

Війська 5-ої і 6-ої армій значно поступалися противнику в силах і засобах і мали не вигідне угруповання. Більшість сд не встигли зайняти призначені їм смуги оборони і тому вступали в бій з маршу, при обмеженій кількості боєприпасів і пального [9–13; 14, с. 218].

Після артилерійської підготовки у бій вступили штурмові загони, які атакували окремі довготривалі споруди і захоплювали мости. За штурмовими загонами через Буг переправлялися основні сили першого ешелону угруповання противника – 8 піхотних і 2 танкові дивізії 6 ПА і 1 Тгр. Основні зусилля противник зосередив на напрямках: Бережці – Ковель (56 і 62 пд), Устілуг – Володимир-Волинський (298, 44 пд і 14 тд), Сокаль – Дубно (75, 57, 297, 9 пд і 11 тд) [8, с. 16].

Обстановка для з'єднань 5 А склалася надзвичайно важкою. Передові частини противника до 8.00 подолали річку Західний Буг. Управління військами було порушено. Диверсанти підривали мости, залізничні шляхи, телефонно-телеграфні лінії, знищували військові склади. У цих умовах штаб не міг доповісти командувачу фронтом реальної обстановки [10, с. 92]. Вранці 22 червня штаб ПЗФ отримав директиву № 2, у якій вимагалася всіма силами і засобами обрушитися на ворога і знищити їх в районах, де вони порушили державний кордон. До особливого розпорядження, сухопутним військам не дозволялося переходити кордон. Директиву негайно передали у війська [14, с. 217].

Противник вклинився у оборону 5-ої і 6-ої армій, його війська прорвали тактичну зону оборони у центрі і на лівому фланзі 5-ої армії і просунулися на глибину 35–40 км у напрямку Луцька [8, с. 28].

У перші години війни, штаб ПЗФ втратив зв'язок з арміями, обстановки не знав, як і не знала Ставка ВГК. Тільки вночі, 23 червня приблизно прояснилося, де і якими силами ворог здійснює головний удар. А в 23 год. 22 червня поступила нова директива № 3, у ній фронту ставилося завдання "Арміям ПЗФ, міцно утримуючи державний кордон з Угорщиною, концентричними ударами в загальному напрямку на Люблін силами 5 і 6 армії, не менше 5 мехкорпусів і всієї авіації фронту оточити й знищити угруповання противника, що наступає на фронті Володимир-Волинський, Кристинополь, до кінця 24 червня оволодіти районом Люблін, міцно забезпечити себе із Краківського напрямку" [3, с. 9]. Ця директива НКО відображала скоріше бажане за реальний стан на фронті. Ні нарком ні Генштаб не знали, що під кінець дня у напрямку Сокаль – Радехів (не прикритий військами ПЗФ) рвався 48 МК і прагнув прорватися на Луцьк 3 МК [3, с. 9].

У ніч з 22 на 23 червня у Тарнополі відбулася військова рада ПЗФ за участю командувача, НШ, члена Військової ради М. Вашугіна ПЗФ, повноважних представників Ставки ВГ – генерала армії, начальника ГШ Червоної армії Г. Жукова, першого секретаря ЦК КП(б)У М. Хрущова, НШ фронту генерал-лейтенант М. Пуркаєв як завжди виважений, тверезо оцінив обстановку, що противник розгорнув сильний перший ешелон, а другий – буде сильніший. Червона армія не встигла ні вийти на позиції, ні розгорнутися. Корпуси другого ешелону зможуть висунутися лише лише через декілька діб (через 2–3 доби 9 і 19 МК і через 5–6 діб – стрілецькі). Тільки 4, 8 і 15 МК зможуть висунутися за 1–2 доби. І це все під неперервним бомбардуванням і неорганізованих тилах. Угруповання і одночасний удар в короткий термін організувати скрутно. Корпуси будуть розрізано зав'язуватися в не вигідні зустрічні бої. Висновок: наступальне завдання, яке виконати реально не можливо замінити на оборону по смузі УРів на старому кордоні. Зосередити тут стрілецькі і механізовані корпуси другого ешелону і після відходу сюди прикордонних з'єднань нанести сильний контрудар [14, с. 218–219].

М. Вашугін виступив за негайний наступ, дорікнувши М. Пуркаєва у недооцінці політичного моменту [3, с. 11]. М. Кирпонос наказав створити два ударні угруповання: північне (у районі Луцька) і південне (у районі Бродів), які мали завдати удару у напрямку на Сокаль (силами 24 дивізій, з яких 18 були танковими і моторизованими і мали на озброєнні 4 тис. танків) [15, с. 62]. Командувач 5-ої армії отримав завдання: усіма силами і засобами його армії у взаємодії з правим флангом 6 А при підтримці основних сил фронтової авіації не допустити подальшого просування противника на територію СРСР [3, с. 9].

8 МК завершив марш із району Самбора у район східніше Львова і переходив у підпорядкування командувача 6-ої армії. Завдання 6-ої армії: нанести з півдня силами 4 і 8 МК, а 15 МК з району Золочова, під основу танкового клина противника. Другий ешелон фронту (9 і 19 МК, стрілецькі корпуси) повинен був продовжувати марш до кордону. Завдання 37 СК – прикрити Тарнополь з північного заходу. В резерві фронту залишалася 80 сд цього корпусу [14, с. 219].

У цей час 9 МК (без 131 мд) на кінець дня вийшов до переправи через р. Горинь, південніше Рівне. Частини 22 МК висувалися у напрямку Ковеля і передовими загонами вели бій на північ від Луцька. 19 МК висувався до Дубно. 20 тп і 10 мп 15 МК зробили спробу нанести удар по противнику і оволодіти Радзехувом. Атака була безуспішною. Частини 37 тд вийшли на р. Радоставка тільки в другій годині 24 червня [14, с. 219–221].

В обстановці, що склалася, командувач ПЗФ ставить бойове завдання на 24 червня: командувачу 5 А силами 22 МК і 135 сд нанести удар у напрямку Володимир-Волинський,

розгромити ворога, що прорвався на луцькому напрямку і з'єднатися з оточеною 87 сд; командир 15 МК частиною сил обороняти рубіж Радехів-Броди, а основними силами нанести удар у напрямку Берестечко, знищити противника і з'єднатися з оточеною 124 сд; командувачу 6 А вивести 4 МК з бою і нанести удар у напрямку Берестечко, для підтримки 15 МК [16 с. 126].

Неузгодженість у діях, під час проведення контрудару 24 червня, між 22 МК і 135 сд призвела до не виконання завдання, щодо визволення з оточення 87 і 124 сд і частини корпусу 25 червня змушені були відступити за р. Стир. Виручив 9 МК. Командир корпусу ген.-м. К. Рокосовський у перший же день війни забрав з окружного резерву в Шепетівці біля 200 автомобілів посадив на них піхоту і здійснив комбінований марш. Підхід його з'єднань і частин в район Луцька врятував становища. Вони зупинили танки противника, що прорвалися і надали значну допомогу з'єднанням, що відходили [17, с. 85–86].

25 червня німецьке командування, використовуючи 50-ти км розрив на стику 5 і 6 А нанесло удар у напрямку на Київ, щоб після повернути назустріч 17 А і відрізати війська центру і лівого крила ПЗФ від 5 А. Заходи, що приймалися командуванням фронту щодо розгрому німецького угруповання не дали бажаних результатів із-за неузгодженості дій командувачів армій і фронту. 4 МК за наказом командувача 6 А повинен був наступати в районі Яворова, в стороні від головного німецького удару. 15 МК, атакуючи на широкому фронті і не маючи достатньої кількості транспорту, не зміг усіма силами згуртуватися у вихідному положенні. 8 МК тільки під вечір 25 червня зосередився в районі Броди, здійснивши марш у 500 км і сильно вичерпав свій моторесурс, виконуючи неузгоджені між собою завдання 26, 6 А то штабу фронту. На дорогах залишилося більше 40 % бойових машин і значна кількість артилерії [3, с. 20].

Командувач фронтом, попередньо узгодивши з Г. Жуковим, переніс контрудар на ранок 26 червня, тому, що 8, 9 і 19 МК, 31, 36 і 37 СК ще не вийшли у призначені райони. Командувач 5 А отримав наказ створити рухому групу у складі трьох МК (2, 9 і 19) і нанести контрудар у загальному напрямку на Дубно. Назустріч їй повинні були наступати 4, 8 і 15 МК [14, с. 223].

26 червня в районі Луцька, Рівного, Дубно, Бродів розгорнулася величезна танкова битва. З обох боків на ділянці шириною до 70 км зіткнулося біля 2 тис. танків [18, с. 122]. Угруповання, що діяло в складі 5 А вранці 26 червня перейшло в наступ. Танкові дивізії 19 МК діяли об'єднаними групами (полками). 86 тп (танки: КВ – 2, Т-34 – 2, Т-26 – 75) спільно з 43 мсп 43 тд отримав завдання – розгромити угруповання противника в районі Дубно. Попереду діяли танки КВ і Т-34. Артилерія дивізії атаку не підтримала із-за швидкості (6 км/год.). Бій закінчився з настанням темноти. Переслідуючи противника, частини дивізії підійшли на східну околицю Дубно, але в місто не ввійшли – противник відходячи підірвав мости [14]. 9 МК не зміг подолати супротив 14 тд противника. 3 району Бродів у північному напрямку нанесли контрудар 8 МК і 15 МК. Успішніше діяли з'єднання 8 МК, до кінця дня вони з запеклими боями просунулися на 10-20 км, нанісши великі втрати противнику, але спроби розвинути успіх не мали. Піддавшись ударам авіації і не маючи зв'язку з іншими корпусами змушені були закріпитися на досягнутому рубежі і відбивати атаки противника. Контрудар мехкорпусів ПЗФ на деякий час затримав наступ 1 Тгр Е. Клейста. Згадуючи у своїх мемуарах про події того часу, К. Рокосовський, нарікав командувачу ПЗФ. Накази, що віддавалися арміям і корпусам не узгоджувалися з обстановкою, що склалася. Відсутність єдиного керівництва, яке призводило до розрізненості введення в бій об'єднань, з'єднань і з ходу. Який не зміг взяти на себе відповідальність і поставити військам завдання, виходячи з положення, що склалося [19, с. 16–17].

Німецькі війська використовували тактику застосування танків, яка дозволяла наносити противнику максимальні втрати. Танкові частини противника тісно взаємодіяли з піхотою, їх підтримувала авіація. Під час артпідготовки штурмові групи автоматників і батареї легких мінометів, які, захопивши вигідні рубежі, закріплюються до підходу головних сил. Одночасно його танки прагнуть обійти фланги противника, а танки центру наводять на танкові засідки [19].

Слідом за цим, противник робить сильний вогневий наліт по нашій артилерії і танках і уводить у бій свої танки на одному із флангів наших бойових порядків. Бойовий порядок танків противника: 1-й ешелон – важкі танки, 2-й ешелон – середні танки, у кожного на причепі ПТГ й десант автоматників, 3 й ешелон – легкі танки, також з ПТГ й десантними групами автоматників і мінометами на машинах типу "пікап" [20].

Ввечері 26 червня генерал армії Г. Жуков не затвердив рішення командувача ПЗФ на перехід до оборони на рубежі Луцьк, Кременець, Гологури стрілецьких корпусів, що були в резерві фронту. МК вже отримали наказ припинити контрудари і вийти на цей же рубіж. Частини 1 Тгр Е. Клейста були розкидані по дорогах, а фланги виявилися відкритими. Тому необхідно нанести рішучий контрудар, не виводячи дивізії мехкорпусів з бою у яких визначився успіх, розвинути його і заставити противника перейти до оборони. Це дало б змогу здійснити перегруповання сил,

підтягнути свіжі сили з тилу і зайняти вигідні оборонні рубежі. Г. Жуков наказав командувачу фронтом 27 червня перейти в наступ і розгромити противника, що прорвався до Луцька і Дубно.

У ніч на 27 червня 8 і 15 МК отримали наказ почати відхід, але незабаром надійшов інший – повернутися і продовжити атаки на попередніх напрямках. Не встигли командири корпусів затримати частини, які відходили як отримали наступний наказ: 8 МК – наступати в напрямку Дубно і у взаємодії з 9 і 19 МК замкнути німців у кільце, а 15 МК всіма силами нанести удар у напрямку Берестечко [6, 32].

Суперечливі накази заплутали навіть німецьке командування. Вони не змогли зрозуміти, чому 8 МК після успішного наступу вдень, раптом вночі обережно відходить. Але не дивлячись на всі ці неузгодженості, контрудар продовжувався. 9 і 19 МК нанесли удар по противнику між Луцьком і Рівне, із завданням відкинути його від Млинова за р. Іква. Підтримуючий 36 СК наносив удар у напрямку Дубно. Німецькі війська також отримали наказ наступати на Дубно і Рівне. 27–30 червня зіткнення вилилося у зустрічну битву з обох боків. 19 МК, відкинувши німецькі частини, знову прорвався до Дубно з південного боку. Одночасно з північного боку до Дубно вийшла піхота 36 СК, а 9 МК в оборонному бою розгромив танково-моторизовану колону німців. Командир 8 МК поспішно створив рухому групу, до складу якої включили 34 тд і підсилили танковим полком. Очолив групу заступник командира корпусу з політичної частини – бригадний комісар 8 МК М. Попель [3, с. 24–25].

Початок дій був успішним, рішучими діями 34 тд нанесла серйозні втрати 16 тд противника. Просунувшись на 30–35 км увірвалися в Дубно і опинилися в тилу 3 МК противника, який змушений був призупинити наступ на схід і здійснити перегрупування сил. Як відмітив у своєму щоденнику 29 червня НГШ СВ генерал Ф. Гальдер, "На правому фланзі 1 Тгр 8-й російський ТК глибоко вклинився в наше розташування й зайшов у тил 11 тд. Це вклинення противника, мабуть, викликало велике безладдя в нашому тилу в районі між Бородами й Дубно. Противник загрожує Дубно з південно-заходу, що при обліку великих запасів озброєння й майна в Дубно вкрай небажане" [21, с. 57]. Але досягнутий успіх корпусу не був використаний іншими з'єднаннями, а частини корпусу опинившись без підтримки з боку сусідів, після запеклих боїв змушені були відступити [22, с. 73]. Корпус був виведений в резерв. Навіть після значних втрат корпус представляв значну силу (в 12 тд і 7 мд нараховувалося 207 танків). 7 липня корпус зосередився у районі Козятина [1, с. 274].

Танкові війська практично були позбавлені управління. Було повністю порушено вимоги військових теоретиків, які вимагали постійного ведення розвідки. Війська не мали карт і не знали навіть місцевості, через що протягом червня 1941 р., та й пізніше нерідкими були випадки, коли цілі полки грузили у болоті. Про сили противника і його задуми, не кажучи вже про систему вогню, як правило, ніхто не здогадувався. Попри всі вимоги статутів і військових теоретиків, танкові війська кидали в бій по частинах, не дочекавшись зосередження, без будь-якої взаємодії, артилерійської та піхотної підтримки і часто в умовах повної переваги противника в повітрі [23, с. 167–168].

На 29 червня наступальні можливості військ ПЗФ були вичерпані. В умовах відсутності зв'язку, розвідки, чіткої організації взаємодії між сусідами, піхотою та авіацією, при постійних змінах наказів, танкова битва в трикутнику Луцьк – Броди – Рівне стала кладовищем танкових частин фронту. Незважаючи на більш ніж дворазову перевагу чотирьох МК ПЗФ в танках (2350 проти майже 900), зустрічний бій було програно. Лише дивізії 19-го МК генерал-майора Фекленка досягнули певного успіху: 43 тд, маючи в передових порядках танки Т-34 та КВ за чотири години боїв відкинула 11 тд німців на 30 км та вийшла до Дубно, а 40 тд розбила колону ворога під Млиновим [24].

29 червня німці зайняли Буськ і Броди. Опинившись в оточенні 8 МК, зумів організовано відійти на рубіж золочівських висот, прорвавши німецькі заслони. Клейст сформував спеціальну групу і, наступаючи південно-західніше Дубно, відрізав групу Попеля від частин 6 А. 16 тд противника припинивши наступ в районі р. Іква, розгорнулася і зайняла оборону між двома розрізненими групами 8 МК. Становище групи М. Попеля було вкрай важким, крім 16 тд з півночі наступала 44 пд, зі сходу 111 пд, з заходу – 75 пд. Використовуючи чисельну перевагу німці розгромили оточені частини 8 МК. Із оточення вдалося вирватися незначній частині особового складу на чолі з бригадним комісаром М. Попелем із залишків 67 і 68 тп 34 тд були сформовані окремі тб [1, с. 278].

4 МК виводився в резерв і до кінця дня повинен був зосередитися в районі Золочев, Зборів, Поморжани а до 1 липня – Збараж, Тарнополь, Галушинці. 2 липня перейшов до оборони на рубежі Збараж-Тарнополь [1, с. 172–173].

МК не виконали завдання з оточення і знищення 1 Тгр противника, але удари мехкорпусів на флангах наступаючого угруповання скували на цьому напрямку значну кількість сил противника, який поніс значні втрати і його наступ зупинено на 8 днів, а отже не вдалося оточити війська ПЗФ на львівському виступі [14, с. 227].

Прикордонна битва військ ПЗФ закінчилася катастрофою. Лише 30 червня, переконавшись у безперспективності подальших контрударів Ставка ВГК наказала військам ПЗФ до 9 липня відійти

на рубіж Коростенського, Новоград-Волинського, Шепетівського, Старо-Константинівського, Проскурівського і Кам’янець-Подільського урів і, спираючись на них організувати оборону [25, с. 34–35].

Основна причина поразки на початковому етапі лежить на відповідальності керівництва держави. Не відпрацьований стратегічний план оборони. Збройні сили не були відмобілізовані і розгорнуті для ведення війни. Не використані оборонні рубежі (УРИ), які займалися уже з початком бойових дій. Стратегічні прорахунки радянського командування через які ЧА зазнала дуже тяжких поразок та страшних втрат.

Командування ПЗФ на чолі з генерал-полковником М. Кирпоносом не зуміло організувати й провести контрудар, хоча у нього були усі підстави сподіватися на успіх – перевага в танках, наявність великої кількості машин нових марок (758 KB і Т-34). Через бездарне керівництво, відсутність налагодженої системи МТЗ, панування в повітрі німецької авіації всі зусилля стали марні.

Бездумна втрата значних сил у необґрунтованих контрударах, призвела не тільки до провалу плану відсічі німецькому угрупованню біля кордону та поразки прикордонної битви. Вона стала основною причиною поразки військ ПЗФ і призвела в цілому до затяжної виснажливої війни.

Якщо розглядати причини невдалих дій мехкорпусів, то однією з основних є його організаційно-штатна структура. Багато турбот доставляла строкатість танкового парку корпусів. Значна кількість машин були зняті з виробництва. Нові танки – KB, Т-34 тільки надходили у війська й були ще слабко освоєні особовим складом. А також відсутність палива і радіозв’язку.

Дислокація МК на передодні війни була вигідною для ведення наступальних операцій. Напад Німеччини змінив ситуацію – таке розташування Радянських військ стало для них пасткою.

З першого дня війни МК виявилися залученими в запеклі бої з німецькими військами. Їм не довелося проривати оборону противника, входити в прорив і діяти в глибині тилу, як це передбачалося передвоєнними планами. Основним видом їх бойової діяльності стало нанесення контрударів по ударних угрупованнях противника, що прорвалися, що саме по собі до війни вважалося малоімовірним, за відсутності взаємодії між родами військ і підтримки авіацією.

Список використаних джерел

1. Дриг Е. Механизированные корпуса РККА в бою. История автобронетанковых войск Красной Армии в 1940–1941 гг. / Е. Дриг. – Москва, 2005. – 830 с.
2. Дроговоз И. Железный кулак РККА. Танковые и механизированные корпуса Красной Армии 1932–41 гг. / Игорь Дроговоз. – М.: “Техника-молодежи”, 1999. – 37 с.
3. Былинин С. Танковое сражение под Бродами-Ровно 1941 г. / С. Былинин. – М: ООО “Издательство центр “Экспринт”, 2006. – 48 с.
4. Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. Т. 1. / Г. К. Жуков. – М.: Издательство Агенства печати Новости, 1983. – 304 с.
5. Кривизюк Л.П. Створення та розвиток танкових військ між світовими війнами і під час Великої Вітчизняної війни / Л. П. Кривизюк, І. В. Бабірад // Військово-науковий вісник. – Випуск 16. – Львів: АСВ, 2011. – С. 33–46.
6. Советские танковые войска 1941–1945. Военно-исторический очерк. – М.: Воениздат, 1973. – 340 с.
7. История военного искусства / [Под общей редакцией доктора исторических наук, профессора, полковника А.А. Строкова]. – М.: Воениздат, 1966. – 656 с.
8. Мощанский И. Операция Барбаросса: танковое сражение на Западной Украине / И. Мощанский– М: ООО “БТВ-МН”, 2002. – 70 с.
9. Центральний архив Министерства обороны Российской федерации (далі – ЦАМО РФ), ф. 131, оп. 12516, спр. 1, арк. 33.
10. ЦАМО РФ, ф. 131, оп. 12516, спр. 29, арк. 88.
11. ЦАМО РФ, ф. 131, оп. 12516, спр. 1, арк. 14.
12. ЦАМО РФ, ф. 131, оп. 12516, спр. 1, арк. 32.
13. ЦАМО РФ, ф. 131, оп. 12516, спр. 6, арк. 15, 16, 22.
14. Дайнес В. Бронетанковые войска Красной Армии / В. Дайнес В. – М.: Язуза; Эксмо, 2009. – 640 с.
15. Друга світова війна в історичній пам’яті України. (За матеріалами Українського інституту національної пам’яті) / [Упорядники: Л. Герасименко, Р. Пилявець] – Київ-Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2010. – 247 с.
16. Баграмян И.Х. Так начиналась война. 3-е изд. / Баграмян И.Х. – К.: Политиздат Украины, 1984. – 493 с.
17. Баграмян И.Х. Великого народа сыновья / И. Х. Баграмян. – М.: Воениздат, 1984. – 150 с.
18. Великая Отечественная война 1941–1945 гг. Военно-исторические очерки. В 4 кн. – М.: Издательство “Библиотека”. “Мосгорархив”, 1995. Кн. 1 “Суровые испытания”. – 456 с.
19. Рокоссовский К. К. Солдатский долг / К. К. Рокоссовский. – М.: Воениздат, 1988. – 367 с.
20. ЦАМО РФ, ф. 229, оп. 157, д. 712, лл. 339–348.
21. Гальдер Ф. Военный дневник. Ежедневные записи начальника Генерального штаба Сухопутных войск 1939–1942 гг. / Ф. Гальдер. – М.: Воениздат, 1968–1971. – Том III. От начала восточной кампании до наступления на Сталинград (22.06.1941 – 24.09.1942) / Пер. с нем. И.Глаголева, коммент. полк. К. Черемухина – М.: Воениздат, 1971. – 589 с.
22. История военного искусства. Т. 2 / [Под общей редакцией доктора военных наук, профессора, Главного маршала бронетанковых войск П.А. Ротмистрова]. – М.: Воениздат, 1963. – 720 с.
23. Юрчук О. О. Створення і розвиток танкових військ та їх участь у бойових діях в Першій та на початку Другої світової воєн / Дисертація на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук. – Львів, 2011. – 205 с.
24. Парнікоза І. Ю. Танкова битва на Волині, або як було втрачено Україну / І. Ю. Парнікоза. – К.: “ХайВей”. 27.06.2011 // Режим доступу: <http://h.ua/story/81209>.
25. Русский архив: Великая Отечественная. Ставка ВГК: документы и материалы. 1941 год. Т. 16 (5–1). – М.: ТЕРРА, 1996. – 448 с.

Леонид Кривизюк

ПРИМЕНЕНИЕ МЕХАНИЗИРОВАННЫХ КОРПУСОВ В ТАНКОВОМ СРАЖЕНИИ НА ЗАПАДНОЙ УКРАИНЕ 1941 ГОДА

Статья посвящена одному из крупнейших танковых сражений Второй мировой войны в районе Дубно-Броды-Луцк. Проанализированы место и роль механизированных корпусов, деятельность командующего и штаба фронта и командиров и штабов объединений и соединений Юго-Западного фронта на начальном этапе войны между Германией и СССР.

Ключевые слова: фронт, механизированный корпус, танковая битва, Западная Украина, Юго-Западный фронт.

Leonid Kryvyziuk

USAGE OF MECHANIZED CORPS IN A TANK BATTLE IN WEST UKRAINE IN 1941.

The article is dedicated to one of the largest tank battles of WWII in the region of Dubno-Brody-Lutsk. The article analyzed the place and role of the mechanized corps, the activity of the commander and the front HQs, commanders and HQs of small and large formations of the South-West front at the beginning stage of the war between Germany and the Soviet Union.

The key works: front, mechanized corp, formation, enemy, tanks, counterstrike.

УДК 94(477) "1941/1944"

Ліна Мельнічук

**ДИРЕКТИВНІ РОЗПОРЯДЖЕННЯ КЕРІВНИЦТВА ТРЕТЬОГО РАЙХУ,
РАЙХСМІНІСТЕРСТВА СХІДНИХ ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ ТА
РАЙХСКОМІСАРІАТУ "УКРАЇНА" ЩОДО СТВОРЕННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО
УПРАВЛІННЯ (1941–1944 РР.)**

Автор публікації, проаналізувавши архівні джерела, визначає умови та принципи створення органів місцевого окупаційного управління райхскомісаріату "Україна" упродовж 1941–1944 рр.

Ключові слова: Третій Рейх, окупація, райхскомісаріат східних окупованих територій, райхскомісаріат "Україна", гебітскомісаріат.

Актуальність проблематики ґрунтується на тому, що історія нацистського окупаційного режиму встановленого та теренах України усе ще має цілий ряд маловивчених проблем. Досліджувана проблема має цінне наукове значення, оскільки дає змогу встановити ставлення керівництва та центральних відомств Третього Райху до створення й функціонування органів місцевого управління, котрі постали на теренах райхскомісаріату "Україна" (РКУ).

Наукова новизна полягає у тому, що у публікації на основі об'єктивного і комплексного підходу, а також детального аналізу архівних матеріалів проаналізовано плани нацистського керівництва щодо механізму реалізації стратегічної мети окупаційного режиму, встановленого в Україні упродовж 1941–1944 рр.

Доведено, що у своїх теоретичних поглядах і практичних підходах керівники Третього Райху, Райхсміністерства східних окупованих територій та РКУ до проблеми створення органів місцевого управління виходили із принципів їх зосередження на реалізацією завдань окупаційної політики, повного підпорядкування німецьким установам та службам.

Об'єктом дослідження є нацистський окупаційний режим, встановлений на теренах РКУ.

Предмет дослідження – особливості функціонування органів місцевого управління окупаційної адміністрації РКУ.

Основна мета публікації полягає у тому, щоб на основі об'єктивного, комплексного аналізу архівних та опублікованих джерел визначити принципові підходи німецької адміністрації до проблеми створення органів місцевого управління.

Завдання дослідження ґрунтуються на аналізі поглядів керівників "нового порядку" щодо реалізації мети окупаційної політики в Україні.

Основу джерельної бази статті складають архівні матеріали обласних державних архівів України. Більшість із них публікуються вперше.

Певні аспекти досліджуваної проблеми проаналізовано науковцями. Наукові публікації, автори яких розкривають напрямки роботи місцевих управ усе ж не досліджують проблему у цілому,